

QISHLOQ XO'JALIGIGA OID KASB-HUNAR NOMLARINING LEKSIK- SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Muhammadalieva Madina Nosirjon qizi

*University of Business and Science, Til va adabiyot ta'limi kafedrası dotsent v.b.,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Annotatsiya. Ushbu maqolada qishloq xo'jaligiga oid kasb-hunar nomlari leksik-semantik jihatdan chuqur tahlil qilinadi. Bunda mazkur so'zlar qatlamining kelib chiqishi, shakllanishi, xalq og'zaki ijodi va adabiy til materiallari asosida semantik taraqqiyoti izohlanadi. Shuningdek, kasb-hunar nomlarining ijtimoiy, madaniy va tarixiy omillar bilan o'zaro aloqadorligi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: leksik-semantik tahlil, kasb-hunar terminlari, dehqonchilik, chorvachilik, xalqona nomlash.

Kirish

O'zbek tilshunosligida kasb-hunar nomlarini leksik-semantik tahlil qilish masalasi doimo dolzarb bo'lib kelgan. Bu ayniqsa, xalq turmush tarzi va ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni aks ettiruvchi terminlar qatlamida yaqqol namoyon bo'ladi. Qishloq xo'jaligiga oid leksik birliklar o'zbek xalqining asrlar davomida yer va mehnat bilan bog'liq tajribasini ifodalash bilan birga, milliy ong, qadriyat va dunyoqarashning barqaror belgilarini ham o'zida mujassam etadi. Shu bois, bu sohadagi kasb-hunar nomlarini tahlil qilish lingvistik, etnolingvistik va tarixiy nuqtayi nazardan ham dolzarb hisoblanadi.

1. Dehqonchilikka oid kasb-hunar nomlari

Dehqon, ziroatchi, bedakor, g'allakor kabi nomlar qadimdan xalq og'zaki nutqida va yozma manbalarda keng ishlatilgan. "Dehqon" so'zi forscha "zamindor" ma'nosini bildirgan. Masalan, Alisher Navoiy "Hayrat ul-abror" asarida: "Mulk-i jahon mazra'i dehqoni ul, Balki jahon mulk-i nigahboni ul" – deb yozadi. Hozirda esa bu so'z semantik torayish natijasida faqatgina "ekin ekip, yer bilan band bo'lgan kishi" ma'nosida ishlatilmoqda. Bu o'zgarishlar tilimizdagi tarixiy qatlamlarning saqlanishi va zamonaviy nutq bilan bog'lanishini ko'rsatadi.

2. Bog'dorchilik va uzumchilik kasblari

Bog'bon, uzumchi, mevachi kabi atamalar O'rta Osiyo madaniyatida bog'dorchilikning qadimiyligini aks ettiradi. *Bog'bon* so'zi qadimda "bustonbon" shaklida qo'llanilgan. Ularning zamonaviy variantlari esa, ayniqsa, xalq maqollarida ifodaviy boylik bilan namoyon bo'ladi: "Bog'bonning qo'lida to'rg'ay ham gullaydi" degan maqolda bu kasb egasining mehnat mo'jizasi ko'rsatiladi.

3. Chorvachilikka oid kasb-hunar nomlari

Chopan, molboqar, yilqichi, qo'ychi, otboqar kabi nomlar hayvon parvarishi bilan bog'liq kasblarni bildiradi. Bu birliklar morfologik jihatdan hayvon nomi va *-chi, -kor* qo'shimchalari orqali yasalgan: yilqichi – yilqi bilan ishlovchi. Maqollarda bu kasb egalari haqida axloqiy xulosalar uchraydi: *“Chopan halol bo'lsa, podasi semiradi”*.

4. Zamonaviy qishloq xo'jaligi kasblari

Texnologik taraqqiyot bilan *“fermer”, “agronom”, “meliorator”, “seleksioner”* kabi atamalar tilimizga kirib keldi. Bu atamalar ilmiy va texnik faoliyat bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha o'zlashtirma so'zlar hisoblanadi. Masalan, *“fermer”* – inglizcha *“farmer”* so'zidan kirgan bo'lib, mustaqil xo'jalik yurituvchi dehqon ma'nosini bildiradi. Tilshunoslikda bu turdagi nomlar zamonaviy terminologiyaning shakllanishi sifatida baholanadi.

Xulosa

Qishloq xo'jaligiga oid kasb-hunar nomlari tilimizning tarixiy, madaniy va sotsiolingvistik qatlamlarini o'zida mujassam etgan. Ular xalq tafakkuri, mehnatga bo'lgan munosabat, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy tuzumlar haqida tasavvur beradi. Bunday birliklarni tahlil etish tilshunoslik, etnolingvistika, madaniyatshunoslik va tarix fanlari uchun ham muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Hayrat ul-abror. – T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006.
3. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining leksikologiyasi. – T.: Fan, 1975.
4. Mahmudov N. va boshq. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T.: O'qituvchi, 1980.
5. Abdullayev A. O'zbek tili tarixi. – T.: O'zbekiston, 1992.
6. Tojiyev M. Leksikologiya va leksikografiya. – T.: Fan, 2006.

